

**PETÉNYI SALAMON JÁNOS (1799–1855):
PÁR SZÓ AZ EMLŐSÖKRŐL ÁLTALÁBAN ÉS A MAGYARHONIAKRÓL
KÜLÖNÖSEN¹**

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Mészáros Ferenc vezetésével.**

*„Teremte az Isten az ő nemek szerint való állatokat, –
„nagy Czethalakat, mellyeket az ő nemek szerint a vizek hoztanak;
„szárnyas (emlős) állatokat az ő nemek szerint;
„és földivadakat az ő nemek szerint; –
„és látá Isten hogy az jó volna. –*

*„És megáldá az Isten azokat mondván: gyümölcsözzetek és sokasodjatok, és
töltsétek bé a tenger vizeit és szaporodjatok a földön!”*

1. Mózes. 1: 20–27.

Tekintetes Nemes Temes-Megye
Nagylelkű
Kari S Rendeinek,
És
Szabad Királyi Temes-Városa
Nemes Polgárságának,
A Hazai Mívelés
Lelkes Előmozdítóinak,

Azon Egyesült
Kitünő Barátság És Szivesség
Némi Viszonozására,
Mellyel
A Honi Természetvizsgálókat És Orvosokat
Kebelökbe Meghivni És Fogadni Méltóztattak,
Hálás Emlékezet Jeléül
Magyarország Serdülő Emlőstana Nevében
Igaz Tisztelettel
Ajánlja

A Szerző.

Múlt évben volt szerencsém Magyarország Beszterczén egybegyült természetvizsgálóit, s köztök különösen az én tisztelt madártani barátimat a magyarhoni madártan bölcsőjénél,

ennek keletkezte, gyarapodása s eredményeivel mulattatnom: legyen tisztelt gyülekezet! ez alkalommal nekem szabad az emlős állatokról némi tekintetben általában, különösen pedig a magyar faunára nézve legérdekesebbekről, néhány szavat ejtenem.

Ha az isteni teremtményeknek legkevesebbjei e földön – a madarak tudományos ismeretével, hazánkban oly kevesek valódi szándokkal s haszonnal foglalkodtanak, mint ez múlt évi értekezéséből bebizonyosodott, mennyivel csekélyebb s örömtelenebb eredményeket várhatunk azon szorgalom s tanulmánytól, mely eddiglen nálunk az emlősök valódi fürkészetére, vizsgálatára s tudományos megismertetésére fordítatott!

Vélhetné ugyan valaki, hogy e két tárgy megfordított viszonyban áll, s hogy az Emlőstannak, (Mastodologia, Mammalogia, Saeugethierkunde) kivált Magyarországon sokkal jobban kellene előhaladni a madártannál, mert hazánkban, a héjjárokat (crustacea) kivéve, egy állat-osztály sem számszegényebb rendekre, nemekre és fajokra nézve, mint épen az emlősök osztálya; s e kevés nem- és fajból még is legtöbb nagyságára, testalkotására s életmódjára nézve egymástól oly kitünőleg különböző, hogy szemünket s figyelmünket semmiképen el nem kerülhetik. Sőt, emlőseink legnagyobb része az ő lakhelyök, élelmök, működésök, hasznos vagy kártékony voltak tekintetében, az ember s társas életünkhöz képest oly szoros viszonyban áll, hogy azoknak legtöbbjeivel nolle velle megismerkednünk kell. Vagy, nem tartozik e magyar honunkban is, emlőseink legnagyobb része a mi házi igás,- táplálási,- ruházati,- ipari,- kereskedelmi,- gyógyszerári,- vadászati, fényüzési állatainkhoz? – S épen azért nem foglalkodik e magyarhon lakosainak nagy, sőt merném mondani legnagyobb része, majd ez, majd ama nemekkel vagy fajokkal, majd élőkkel, majd a megholt állatok egyes testrészeivel? – Valljon az egész földmívelő osztály általában, minden mezei gazda és természetű nem űzi e folytonosan sokféle házi és mezei emlősök tenyésztését, gyarapítását avagy kevesítését? –

A mi kézműves és iparüzőink, a posztó- és pamutkelmekészítők, külön nemű gyárosok és kereskedők, kalaposok, kefekötők, timárok, szijgyártók, bőröndösök, szűcsök, vargák, könyvkötők, mészárosok, hurkások, (Würstler) vadászok és vadkereskedők, szakácsok és vendégfogadósok, kávéosok és cukrárszok, gombcsinálók és esztergályosok; fuvarosok és kocsisok, sőt magok a művészek, festész, szobrász- és kertészek; végre tudósok, mint gyógyszerészek, orvosok s több másoknak kezeit és érzékeit, szóval ezer meg ezerkezet és érzéket, valljon nem foglalkodtatnak e édes hazánkban is az emlős állatok?! – Sőt, alig van fényüzési árú, nincs nagyszerű ünnepély kivált nálunk magyarhonban, – nincs lakoma, mellyhez ők kitünőleg ne járulnának, mellynek jelesebb részeit ők ne tennék.

Mínthogy tehát helyzetünk s mindennapi szükségainknél fogva, a magyarföldi emlősök nagy részével érintkezésbe jövünk, mínthogy ezerünk az emlősökkel részint egészen, részint testrészeire nézve folytonosan foglalkodni kénytelen; mínthogy tehát századok óta annyi sok hazánkfiainak oly sok emlőssel dolga s érintkezése van, és így ezeknek megismerése és tanulmánya az aránylag végtelen sok és nagy nehézséggel járó madártannál igen igen könnyítettik: remélhető, hogy magyarhon emlőstana dél és dicspontjához igen közel áll? – Igen is nagyon tisztelt hallgatóim! úgy látszik, úgy kellene lennie! – De fájdalom! milly hátra, milly nagyon hátra maradánk mi magyarok a többiek után itten is a fürkészet, az ismeret, öröm, haszon és dicsőség céljától, – – oly annyira, hogy a magasb rendű állatosztályok egy ága sem vétetett kevésb figyelembe, egyike sem hanyagoltaték el inkább, mint épen az emlőstan hazánkban.

Soha sem kételkedtem én, hogy magyarországon sok ember fog találkozni, ki valamint más tárgyról, úgy ez osztálybéliéről szólván, azt fogja állítani, hogy ő magyarhon minden emlőseit ismeri, sőt képes lesz egyszersmind legtöbbiekről napok és hetekig értekezni: azonban hányadik fogja a tapasztalati helyesség és szigorú tudományosság tűzpróbáját kiállhatni? –

Ama milliomok közül, kik századok óta különféle emlősökkel érintkezésben valának,

hányan iparkodtak saját észrevétel, elmélet s gondos fürkészet által magoknak pontos és alapos ismeretet szerezni rólok, s ezen ismeretet hazájok javára másokkal közölni? Hanyadik képes magyarországban például a mi elválhatlan laktársunk s leghivebb házi barátunk, a házi kutyának különféle fajait s korcsfajit természet s lélektani különböztető bélyegeinél előszámlálni? – De még hány magyar természetvizsgálót, sőt természettani oktatót számlálhatunk, ki képes volna, nem mondom minden, de csak a körünkbeli emlősöket is, nemei, nevei s különböztető bélyegeire nézve előadni, vagy saját vizsgálata s tapasztalása útján szerzett tudományos adatokat, ha nem is minden, legalább legtöbb magyarhoni emlősökről alaposan velünk közölni?²

Az emlőstan kedvelésének sok nyomaira akadunk ugyan magyarhonban is a számos iskolakönyvek és természethistoriákban, minőket magyarhon irodalma előmutathat; s ha igen tisztelt hallgatóim türelmét és szivességét akarnám fārasztani, egész sorát idézhetném a szerzők és könyveknek, mellyek hazánkban az emlősökről irattak. Tisztelettel említhetném egy Miskolczy, Gáthy, Fābján, Mitterpacher, Severini, Kralovānszky, Szentgyörgyi, Pethe Ferencz, Grossinger, Földi, Bartholomaeides, Füredy, Vajda, Pólya, Sztancsics, Peregrinyi s 100 másnak nevét. De ha mélyebben pillantunk az iratok s könyvekbe, mellyeket, mint az emlőstannak magyar földön termett gyümölcseit birunk, akkor bizonytal azt találjuk, hogy azok többnyire szórúlszōrai fordítványok, kölcsönzött, idegen földről behozott kincsek, de nem a mi anyaföldünk termékei, mellyek két sőt százszor jobban, édesebben esnének nekünk.

Semmi eredményét nem látjuk azokban az öntapasztalás és vizsgálatnak, a honi, fürkészetnek, semmi felfedezést magyarhonban és magyarhon számára, de még alig említését is annak mi? hol s miként fordul valami az emlősosztályból magyarhonban élő? Ők általában csak azt adják elő, mi öszvesen a földön, vagy mi másutt felfedezve már megismertetett; de nem azt, mit, mennyit és milly érdekű ritkaságok s kincseket mutathat különösen magyarország e tekintetben, Europa vagy az egész földkerekek minden tartományai fölött.³ – Nem volt, s fājdalom! nincs még most is az állattan e mezején Aristotelesünk, Pliniusunk, Linnénk, Büffon, Pallas, Daubenton, Faber, Nilsson, Meisner, Schniz, Pennant, Leisler, Baillon, Cuvier, Latreill, Geoffroy, Boje, Kuhl, Illiger, Klein, Schreber, Lesson, Desmarest, Bechstein, Fabrizious, Blumenbach, Oken, Wagler, Küster, Brehm, Nathusius, Fischer, Goldfuss, Keyserling, Blasius, Schreibers, Natterer, Hermann, Rüppel, Savi, Wied, Bonaparte, Temminck, Blainville, Shaw, Thompson, Bonnaterre, Jenyns, Yarell, Thunberg, Lichtenstein, Gould, – s száz hires férfiak nevei hiányoznak nálunk, kik egész tartományok, vagy legalább hazájok s körük emlősei fürkészetete s leirataiban dicső érdemeket szerzének magoknak, mellyek őket az állattan egének örök fényű csillagai közé szerencsésen emelték. – Igen szeretett hazámfiak! eddiglen sajátlag kitsem birunk, ki Magyarhon emlősei tudományos vizsgálatához komolyan és egészen fogott volna, ki az általános faunát gazdag adatokkal és felfedezvényekkel, ki magyarhont csak érdekes eredeti ismeretekkel ez ügyben bővítette volna! Emlitem azonban a mi valódi örömünk és serkentésünkre, valamint fāradalmi érdemlett tiszteletére, veterán természetvizsgálónkat, báró Ocskai Ferenczet Sopronban, ki tudtomra csak nem egyedül hazánk lakosai közül a természettudomány ezen ágára is függeszté fürkészszeimeit, kinek vizsgálata s szorgalmának köszönhetjük felfedezését egy, nem csak magyarhonban, hanem az emlősök egész faunájában új állatnak, az ócskaiféle réti egérnek (*mus pratensis* Ocskaii, Wiesenmaus).⁴

Hasonló tisztelettel légyen megemlítve egy másik hazánkfia, Schreibers Károly, cs. tanácsos és a bécsi cs. k. természeti gyűjtemények érdemteltjes igazgatója, ki fāradásainak az általános fauna igen sokat, de honunké is egy nagy europai ritkaság t. i. a legnagyobb europai, *Miniopterus Schreibersii* Natt. nevű denevér felfedezését köszöni.

Vonta ugyan kedvelésem s figyelmemet magára az állattan emez ága is, s gyermekéveimtől fogva, főleg a madártan mellett, bizonyára magyarhon emlőseit is szorgalmasan figyelembe vévén, semmi alkalmat nem mulasztám el, hol előttem ismeretlen

emlőst megismerheték, vagy az ismertek fölött érdekes vizsgálatokat teheték állattani jegyzeteim és hazámiai jövője számára. Meg kell azonban vallanom, hogy minden iparkodásom dacára, a magyar fauna ezen mezején sokkal hátrább maradtam, mint a madártanban. – Mert mind a mellett, n. t. gyülekezet! hogy a mi kevés számú emlőseinkből legtöbbször oly könnyen feltalálhatók, oly kényelmesen szemlélhetők s megszerezhetők, s így nagy idő s fáradalom áldozata nélkül vizsgálhatók s leírhatók: még is ezeknek is egy tetemes részök sokkal több nehézséggel megpillantható, nagyobb mesterségekkel kézre keríthető, sokkal tetemesb áldozatokkal kifürkészhető, mint ezt magoknál a félénk s szálékony madaraknál tapasztaljuk. Sok magyarhoni emlősök, sőt egész nemek és fajok csak éjjeliek, mellyek nappal a többnyire kicsiny, kevésbé észrevehető, azon felül gyakran megközelíthetetlen barlangok, lyukak, csövek, odvak, szirtpedékek, falrészekben, kő s fahalmazok, fa s növény gyökerek, s többféle szeméthyányások alatt és közt, legmagasb ház, templom s torony fedaleken, de még a földgyomrában s ezer más más homályos szuglyokban szorgalmasan rejteneznek; mellyek csupán az éj csendében, tehát akkor kerülnek elő, midőn a napjában kifáradott s álom karjaiban ringatott természetvizsgálónak szemét morpheus kötözi be; midőn a vizsgáló azokat az éjhomályában, érzékei bár legfeszeseb megerőtetésénél sem képes csak észrevenni is, annál kevésbé képes akkor szemlélni vagy megcsipni. Mind ezeken felül, ezen éjjeli emlősök legtöbbje igen kicsinyek, félénkek, önvigyázók s annyira futékonyak, hogy már nappal is azokat megpillanthatni szerfelett nehéz, hatalomba őket keríteni még nehezebb; hogy köztök csak azok, mellyek ártalmasságuk vagy hasznosságuk által az embernek ismeretessé lőnek s általa lesben vagy más csalmódokon hatalmába kerítettnek, többé kevésbé ismeretesekek előtte. Ellenben, legnagyobb a szabad vadonban élő részök az ember előtt, ha csak ez magát fürkészetökre teljesen nem szenteli, örökké ismeretlen marad. – Minthogy pedig minden tájék a maga képlete, égalja, sajátos terménye s az emberi ipar minősége szerint különféle, s többnyire egyik egészen más emlősökkel bír mint a másik: eléggé világos, milly nehéz sőt lehetetlen vala ezen nehézségek s azon körülményeknél fogva, hogy honunkban is, mint több tartományokban, hol a természeti tudományok még parlagon hevernek, hol az ember még inkább csak az anyagi javakhoz kötve, csupán a szembetünőbb hasznokban képes boldogulni; hol lelke mindig még csak az ezen anyagi, s nem a tisztán tudományos és főbb szempontból indulván ki, az állattanban is csak a tetszőleg leghasznosabb vagy legkártékonyabbakkal ismerkedik meg, s a tetszőleg kevésbé hasznos vagy kártékonyakat végképen elmellőzi; hol eddig alig néhányan fordíták az állattanra valódi szorgalmukat: milly lehetetlen vala, mondom, eddig minden az egész magyar földön lakozó emlősök neveit s fajait megismerni s megismertetni! Anglia, Frank, Német s Hollandföld legbuzgóbb természetvizsgálói ma csupán egyes nevei s fajaira szorítkoznak az egereknek, cziczkányoknak vagy denevéreknek, és csak legcsekélyebb vidékek terére, s még is szünet nélkül új meg új felfedezéseket tevén, soha sem mondhatják, hogy e tekintetben már mindent kifürkészték s megismertek. És épen ezen valamint fajokra nézve legszamosabb, úgy a felfedezésre és vizsgálásra nézve legnehezebb nevei és fajai az egereknek, cziczkányoknak, denevéreknek, maradtak magamnak is minden magyar emlősök közt legkevésbé ismeretesekek.

Hogy azonban már egyszer nagytekint. hallgatóimat a kitűzött célhoz rendszerüleg és gyönyörködtetve vezessem, szándékozom kegyeteknek csak mellesleg az egytetemes földszinén eddiglen felfedezett emlősök rendeit, nevei és fajai számát, aztán az európaiak, – végre pedig a magyarhoniakat, a mennyire előttem eddiglen ismeretesekek, előadni, s e mellett rendszeres sorozatokban a legérdekesb s azért leginkább vizsgálatunkat érdemlőkre kegyeteket figyelmeztetni.

Minden emlősök rendszeres felosztása, Aristoteles szerint, ki systemáját, mint azt nagy tekint. halgatóim tudják, a lábak és fogak különbségére alapítá, három nagy részre osztlik:

1. Számteljes fogú,

2. Kétkörmű, 3. egy vagy merőkörműekre.

Linné, jobb szerencsével alapítá rendszerét a fogak különbségére, s így az emlősök 8 rendjét állítá fel:

I. Primates seu Magnates, fölül négy elő- vagy metsző foggal. Szerinte ide három emlősnem tartozik 1) Homo, 2) Simia, 3) Lemur.

II. Bruta, előfogak nélkül, millyen szerinte 7 nem. 1) Elephas, 2) Rhinoceros, 3) Trichechus, 4) Bradypus, 5) Myrmecophaga, 6) Manis, 7) Dasypus.

III. Ferae, fölül hat éles előfogakkal, hova Linné hat nemet soroz: 1) Phoca, 2) Canis, 3) Felis, 4) Viverra, 5) Mustela, 6) Ursus.

IV. Bestiae, több mint egy szemfoggal vagy agyarral, hat nemben: 1) Sus, 2) Erinaceus, 3) Talpa, 4) Vespertilio, 5) Sorex, 6) Dipelhis.

V. Gliers, fölül és alól két két előfoggal, öt nemben: 1) Hystrix, 2) Lepus, 3) Castor, 4) Mus, 5) Sciurus.

VI. Pecora seu ruminantia, fölül előfogak nélkül, 7 nembe osztva: 1) Camelus, 2) Moschus, 3) Cervus, 4) Antilope, 5) Capra, 6) Ovis, 7) Bos.

VII. Belluae, fölül hat tompa előfoggal, miket Linné három nembe foglalt: 1) Equus, 2) Hyppopotamus, 3) Physeter, 4) Delphinus.

Linnén kívül e rendszer nemeit s fajait leginkább Rai, Klein, Brisson és Pallas határozá meg;- Linné, Brisson és Pallas azon fölül a nemi s faji különböztető bélyegeknak helyes és szabatos meghatározásával halhatatlaníták az emlőstanban neveiket. Linné rendszerében tehát minden akkor ismeretes emlősök csak 41 nembe foglaltattak.

Azonban Linné óta számos természetvizsgálók befolyása, a természettudomány gyors haladása és számtalan felfedezések által minden világ rész és tartományban, az emlősök rendszere is nem csak tagszámban nagyon szaporodott, hanem állásában és sorozatában is tetemes változásokat s haszondús javításokat nyere, leginkább azon korszakban, midőn az összehasonlító boncztan (anatomia comparativa, Zootomia) a természettudományt délpontjára oly szerencsésen emelte. Azon idő óta az emlősök pontosabb jellemzésére nem csak a külső, látható, gyakran változó bélyegek, hanem, és főleg a bensők, állandók, valamint a tapintat műszerei, általában a külső és belső alkotás, sőt egész életmód is, igen helyesen vétetik figyelembe. Ez úton sorolta az állattan hőse korunkban, Cuvier, a világ minden emlőseit e következő IX főrendbe:

I. Kétkezüek, vagy is az ember; Mammalia bimana seu homo; Zweihänder.

II. Négykezüek vagy majmok; Quadrumana; Vierhänder.

III. Húsevők vagyis ragadozók; Carnivora; Reissende Säuger.

IV. Erszényesek; Marsupialia; Beutelthiere.

V. Órlók vagyis rágdálók, egérneműek; Glires, Nager.

VI. Foghíjasok; Edentata; Zahnlose.

VII. Vastagbőrűek; Pachydermata; Dickhäuter.

VIII. Kérődzők; Ruminantia; Wiederkäuer.

IX. Cetek, Czethalneműek; Cetacea; Walle.

Cuvier óta a legújabb emlőstudók megint haladtak, s látták, hogy Cuvier jeles rendszerében ismét javításokat tenni szükséges. Ők t. i. az ő harmadik rendét, a Húsevőket, két önfelálló rendre szakaszták, névszerint pedig:

a Kézsárnyúak; Chiroptera; Handflüger, és

Ragadozókra, Ferae; Raubsäuger.

Cuvier VI-ik Foghíjasok rendjétől külön választák:

a kácsaszájúakat; Ornithostomata; Schnabelthiere; a VII. és VIII-ik rendjéből pedig t. i.

a Pachydermata és Ruminantiákból, három új rendet képeztek, ugymint:

a Többkörműek; Solidungula, solipeda; Einhufer; – és a Hasadtkörműek; Bisulca; Zweihufer, rendeket.

Ezen elkülönözések következtében ma XII rend áll fel, hova a földkerekek minden ismért emlősei soroltatnak, és e XII rend foglal magában a legújabb emlősökröli munkák szerint, már körülbelül 165 nemet és 840 ismeretes fajt.

Ezen a földszinén elterjedt XII. emlősrendből Európában él, Schinz – Európa gerinczesei faunája szerint⁵ IX. rendben 46 nem és 202 faj; Gróf Keyserling és Profess. Blasius faunája⁶ szerint pedig, XI. rendben 66 nem és 176 faj.

Mennyire az állattan emez ágában édes magyar hazánkra nézve az én saját fürkészeim s törekvéseimből kitelt, habár nagyon tökéletlen átnézete is az a magyarhoni emlősöknek, eredményül itten felhozhatom, hogy a többnyire vadon élő, de szelidült, meghonosított, vagy legalább emberi lakokban tartózkodó emlősök VIII. rendét találtam ú. m.

- I. Kétkezüek vagy is ember.
- II. Négykezüek vagy majmok.
- III. Kézsárnyuak vagy denevérek.
- IV. Ragadozók.
- V. Órlók.
- VI. Többkörműek.
- VII. Merőkörműek és
- VIII. Kérődzők rendjeit.

Szerfelett untató volna, ha itt tisztelt hallgatóimnak mindent, mi csak magyarföld emlőstanában érdekes, bár névszerint is adnék elő, nem pedig hogy még mindent le is írnék: annál fogva kegyetek figyelmét csupán a ritkaságokra s ezeknek legnevezetesebb pontjaira akarom még irányozni.

I. A kétkezü emlősök rendjéből, hova mi is mindnyájan testileg tartozunk, magyarhont legkülönműbb válfajok lakják, többnyire az indoeurópai fajból származván, mibe a magyarok legnagyobb része, a szlávok, németek, az itt lakozó pelasgok (t. i. görögök, olaszok, franczok, spanyolok, portugalok), aztán keltek v. celtek (t. i. szavójok, lombardok, piemontiak, helvetziai franczok s t. efélék) tartoznak. De honunkban a mongolfaj válfajai is vannak, miután Cuvier és a világ több leghiresebb physiolog- s craniológiai, oda a törököket, sőt egy meg nem nevezett részét a pannon-magyaroknak is számítják.

Az afrikai szerecsen-fajból szinte több magyarhonban lakozó szerecsen lakostársainkhoz tartozik.

II. Nehéz megmondani, a négykezüek vagy is majmok rendjének 26 neme és 117 fajaiból, mellyikök lelhető fel Magyarföldön? A legközönségesebb valamint egész Európában, úgy magyarföldön is többnyire előforduló majom:

„A közönséges fargagom vagy is zöldes majom (*Inuus ecaudatus*, gemeiner Magot), mellynek hazája Afrika, s melly azonban a járhatlan gibraltári sziklákon is vadon kóborol.

III. A kézsárnyuak rendjéből v. denevérekéből (*Chiroptera*, Handflügler), hol a világ faunája 29 nemet, 109 fajt, Európáé pedig 7 nemet és mintegy 45 fajt bir, magyarországon eddig a nálunk megforduló 6 nemből 8 fajt fedeztem fel, mellyek közt épen itt a Bánságban, minden magyarhoni denevérek nem csak legnagyobbikát, de legnevezetesebbét is találjuk. Ez „*Miniopterus Schreibersii*”, mellyet is kellő figyelem gerjesztés végett tisztelt hallgatóimnak itt in natura mutatok be. Ezen állatot, Schreibers K. tanácsos úr, a cs. kir. udvari természetgyűjtemények igazgatója Bécsben – született pozsonyi magyarfi – itt, a bánság délkeleti hegyeiben, s nevezetesen a columbácsi és veteráni barlangban fedezte fel, s melly különben az egész kerekföldön eddig, kivéven Ascolit a pápai tartományban és Algirt, sehol se találtatott. Ezen egyetlen példányát nemzeti Muzeumunknak, a mi köztiszteletű elnökünk tek. Kubinyi Ferencz ur, hazai természettudományok eránti buzgóságának s Muzeumunk eránti szivességének köszönhetjük, ki azt 1834-ikben a veteráni barlangban saját kezével megfogta s a honi muzeum gyarapítására hozta volt.

Erre nézve kérve-kérem itten azon urakat, kik nem sokára vagy egykoron a fennevezett

vagy más bánási, sőt általában bármely magyarhoni barlangokat meglátogatandnak, hogy figyelmeket eme bizonyosan nálunk is fajtás s mindazáltal kevesé ismeretes denevérekre fordítani, hogy minden előforduló denevér fajokból néhány darabot gyűjteni, azokat égetbor vagy szeszbe eltéve, vagy kitömve, nemzeti Muzeumunk számára, – ahoz tartozó szükséges jegyzetekkel együtt, – beküldeni sziveskedjenek. Mert itt a kézsárnyuak rende, ezen a mezei gazdára s kertészekre általában, különösen pedig a gyümölcsfa termesztőkre nézve megbecsülhetetlenül hasznos állatok rende, olly tágas mező, hol sok felfedezéseket tehetni s magyarföld emlős faunájában legszebb érdemeket szerezni lehet.

A magyar emlősök IV-dik vagy is a ragadozók (Ferae, Raubthiere) rende, melly általában 37 nemet, 194 fajt; Európában pedig 17 nemet, 68 fajt számlál, két alrendre oszlik fel, u. m.

a) a bogárevők (Insectivora s. subterranea, s. fodientia; insektenfressende Raubthiere). Ez általában 11 nemet és 34 fajt; Európában 4 nemet, 20 fajt foglal magában: mellyekből 3 nem magyarföldön is fordul elő, u. m.

1.) Sül v. Sün, (Erinaceus, Igel), mellynek közönséges rövidfülű faján kívül, még talán a füles sün is (Erinaceus auritus, langöhriger Igel) magyarországon fellelhető volna?

2.) Vakándok v. Vakondok (talpa, Maulwurf). Ezen nemből is nem régiben egy új, hihetőleg magyarországon is előforduló faj, t. i. a vak vakondak, (talpa coeca, ganz blinder Maulwurf) fedeztetett fel Savi által az appenninokban.

3.) Cziczkány v. gözű, (Sorex, Spitzmaus). Ezen valamint vizsgálatra nehéz, úgy fajtás nem, mellynek Európa faunája már körülbelől 20 fajt ismeri: bizonyosan magyarföldön is sok fajt számlál. Nekem eddig csak ötöt sikerült megkülönböztetni, ú. m.

- 1.) közönséges Cziczkányt, Sorex araneus,
- 2.) fejrőfogú cziczkányt, S. leucodon.
- 3.) négyszegfarkú Cziczkányt Sor. tetragonorus.
- 4.) vízi Cziczk. sor. fodiens.

Itt is szivesen kérem kegyeteket, hallgató uraim! hogy minden körükbeni cziczkány fajokra szorgalmas figyelmet fordítván, azokat gyűjteni és azok megismertetésére szolgáló jegyzeteikkel együtt velünk közölni méltóztassanak.

A ragadozók 2-dik alrendébe tartoznak

b.) a Húsevők (carnivora; die echten fleischfressenden oder reissenden Säugethiere).

A földszinén található 27 nem és 167 fajból, és az európai faunában leirt 13 nem és 48 fajból, magyarországon csupán a következő nemek leletnek fel:

1.) a medve (Ursus, Bär). Mínthogy ezen nagy állat Európában öt fajt számlál, s medve vadászaink egyetemben azt állítják, hogy nálunk is 3 különböző válfaja legyen, és pedig egy egészen fekete, egy verhenyes vagy is hangyász medve (Mrawusnjk) és fejrőnyakravalós: azért az erdőshegy vidékek lakosait tisztelettel figyelmeztetem, hogy ezen állítás valósága vagy alaptalansága fölül vizsgálatai által felvilágosítást nyujtsanak.

2.) Borz (Meles, Dachs.)

3.) Menyét (Mustela, Wiesel). Ennek 6 fajt ismerjük, – és köztök egy nagy ritkaságot birunk – Magyarországbán. Úgy mint:

1.) Házinyusztot (must. martes, Edelmarder); 2.) nyestet (m. foina, Steinmarder); 3.) Görényt (M. putorius, Iltis.); 4.) hódményétet (M. erminea, Hermelin-Wiesel); 5.) Közönséges menyétet (Must. vulgaris, gemeines Wiesel); és 6.) Vidra menyétet (Must. lutreola, Nörz, Norica). – Ez utolsó igen ritka és hazai faunánkban nevezetes állatka, melly állítólag a hegyi patakokban, például a Poprád, Vág s Garanban s a t. itt ott előfordul; én azonban soha se részesülhettem azon örömben, hogy tudományos vizsgálataimra s nemzeti Muzeumunk számára azt megszerezhettem volna: miér' is a tisztelt hallgatók egykori figyelmébe ezt is ajánlani bátorkodom.

4.) Vidra (Lutra; Fischotter)

5.) Eb, (Canis, Hund), mellynek farkas és róka fajtái közt, gyakorta igen érdekes és a

gyűjteményekre nézve becses színváltfajok (Farbenspielarten), például: a fekete és fejr farkasok, és a ritka színezetű kormosrókák (Kohlfüchse) néha hazánkban is láttatnak.

6.) Macska, (Felis, Katze). Minthogy a hazánkban vadon élő két macskafajok nagyobbika, t. i. a Hiúz (Lynx, Luchs) csupán a legnagyobb és sziklás rengetegben rejtőzvé, szerfölött megritkult, annyira, hogy nyomára is alig akadhatni már, s nemzeti Muzeumunk honi példányával mindeddig még nem bir: azért kérem azon urakat, kik egykoron netalán szeret tenni fognák, hogy gyűjteményünkről is megemlékezni sziveskedjenek.

A minden emlősök közt nem és fajokra nézve V-ik vagyis: az őrlők vagy rágdálók, egérneműek (Glires, Nager) rendje, 34 nemet egyetemesen és 179 fajat számlál, mellyből Európa faunájába 21 nem és 54 faj, magyarországba pedig a következő 11 nem tartozik, u. m.

1.) Hód, (Castor, Biber). Ezen művésztehetségekre nézve a világ minden emlőseit fölülmuló, de becses bőre és drága hódonya (Biebergeil) miatt Európából majdnem teljesen kiirtott állatnak, némelly egyes darabjait a Duna mentében, sőt néha a Dráva és Száva partjain is láthatni, úgymint például e folyó évi april. 17-kén Pozsonynál egy himdarab, és július 18-kán Esztergom közelében egy nőstény darab lövetett meg. Óhajtható volna, ha hazánk természetvizsgálói kinyomoznák, valljon egyéb magyarhoni folyamoknál is nem lakozik e a hód? mellynek természete s tartózkodása helyei annyival szorgalmasb vizsgálatra veendők, mivel félhető, hogy kevés év múlva hazánkból is tellyesen kipusztúl.⁷

2.) Poczok, poczik (Hypudaeus s. arvicola, Feldmaus), mellyből eddiglen csak 3 fajtat találék Magyarországbán, s vagyon szerencsém ezen legközönségesebb fájában, t. i. a mezei poczokban, (Hypud. arvensis) e nem képviselőjét bemutatni, és kérem kegyeteket, hogy e nemnek minden remélhető számdús fajaira hazánkban vizsga figyelmüket fordítsák.

3.) Pele (Myoxus, Siebenschläfer) négy faja ismeretes előttem, melly közt a kertipele (M. Dryas, Gartenschläfer) nagy európai ritkaság, s ezt én eddig csupán a péteri és pándi tölgyesekben kevés darabban találtam, mellyek közül egyet ezennel bemutatni és e ritkaságra tisztelt hallgatóim figyelmét irányozni szerencsém vagyon.

4.) Egér, (Mus, Maus). Az Európában ismért 12 fájból, mellyek számát nagyérdemű báró Ócskaink a réti egérrel szaporitá, én a magyar fauna számára hatot találtam. Azon fölül iparkodásaimnak ama nagy öröm juta részül, hogy 1810-ki decemberben, R. keresztúri merzsemocsárban Pestmegyében, egy eddiglen sehol le nem irt vagy látott egérfajat felfedeztem, valamint 1841 januárban a hevesmegyei bóczér nevű nagy nádasban a Tiszánál Vezseny mellett is, báró Podmaniczky János jószágain. Ezen új fajtat, nádiegérnek, (Mus arundinaceus, Rohrmaus) neveztem, s jelenleg a természetvizsgáló uraknak azt legelőször in natura bemutatni vagyok szerencsés. Örömöm, emlőseink faunája ezen új gyarapodtán nagy vala, de annál nagyobb leend akkor, ha kegyetek ezentúl minden körükbeli egérfajokra a mezőn és réteken, erdők és kopár hegyeken, vizek és nádasokban, de kiváltkép a patkányok fajaira, gondos figyelmüket fordítják, s honi-faunánkat eredmny-dúsan gazdagítják. Európa faunája a patkányok 3 fáját ismeri, mellyből múlt évben nekem is sikerült a zólyomi havasok és Thurócz, közt fekvő talerdőben (Urwald), egy hihetőleg egészen új fajnak nyomára akadhatnom.

5.) Hörcsök, (Cricetus, Hamster). Ezen nemből is Európában már 3 faj fölfedezve lévén igen valószínű, hogy gondos vizsgálatokat Magyarországbán is többek mint az egy közönséges fajnak fölfedezése jutalmazand.

6.) Üрге, (Spermophilus; Ziesel) öt faja ismeretes Európában, mellyből a közönségesen, az Spermoph. Citilluson kívül, honunkban hihetőleg többeket is lehetne találni.

7.) Havasi mormog (Arctomys marmota; Alpen-Murmelthier) tudtommal a Tátrán, a zólyom- és marmarosi szirttöredékekben lelhető.

8.) Evetke v. Mókus (Sciurus, Eichhorn), mellynek színváltozataira és főkép arra figyelmeztetni bátorkodom kegyeteket, valljon honunkban hamuszürkéket nem veendnek-e

észre?

9.) Nyúl (*Lepus*; Haase). Ebben is a vadászok több fajokat különböztetnek meg: a havasi nyulat, mint legveresb s nagyobbbat: az erdei és mezei nyulat, mint rövidlábú és kicsinyt írván le. Érdemes volna tehát ezen állítások alaposágára, valamint arra is figyelemmel lenni, valljon a tengeri nyulak (*Lepus cuniculus*; Kaninchenhase), mellyek Austriában, Bécshöz közel a Szimeringi legelőn szabadon élnek, Magyarországon is valahol vadon találtatnak-e?

10.) Órlecs v. tengeri malacz (*Cavia*; Meerschweinchen) Brasiliából származik, s nálunk emberlakokban honos.

Nem csak minden őrlők, hanem Magyarföld, sőt Európának minden emlősei közt legnevezetesebb állat:

11.) A fogas vakony (vakasi, földi kutya, heréc; *Spalax typhlus*; Blindmoll; Slepec). Ezen teljesen vak, majdnem mindig a föld gyomrában lakozó és csupán növényekből táplálkozó állatnak, melly magyarföldön kívül lengyel és déli orosz földön is találtaték, természettörténete korunkig olly kevésé ismeretes maradott, hogy sem lakhelyeiről, sem földirati kiterjesztéséről Magyarországon, sem eledele vagy hangja s egyéb életmódjáról, lehete valami bizonyost állítani; annál kevésbé tudva van, vallyon ezen állat álomban tölti-e a telet, vagy munkálódik? valljon lakásba egész télre való táplálékot hord-e össze? vagy a telet, mint sok más elzsibbadásban alussza-e? – Valódi örömmel jelenthetem, hogy fürkészetemnek sikerült, Európa ezen legnevezetesebb emlősének élettörténetében sok hiányt fedezni, mire is nagyon tisztelt barátim Haan János, békéscsabai – és Molitorisz Lajos pitvárosi lelkészek, nem különben Tosz Úr, fenséges Nádorunk Margarétha szigeti kertésze, sok érdekes adatokkal járultak, s én nagyon is kérem mindazokat, kiknek alkalmok leend ezen állatot vizsgálhatni, hogy minden fölöttei észrevételeik és tapasztalataikat jegyezzék fel, hogy róla pontosabb leírásokat hazánknak nyújtani képesek legyünk.

A VI-dik rendi Többkörműekből (*Multungula*; Vielhufer:) az egész föld csak 8 nemet és 20 fajt, Europa csak 1 nemet, 1 fajt, 8 válfajjal számlál, s ez a disznó (*sus*, Schwein). Erre nézve kegyeteket az egykörmű disznóra (*sus mononyx*), mint ritkaságra teszem figyelmessé, melly válfaját én eddiglen csak Hont, – Zólyom és Pestmegyében és csak igen kevés helyen vevék észre.

A VII-dik t. i. Merőkörműek (*solidungula*, *solipeda*; Einhufer) rende a világnak egy neme és 6 fajai közül, magyarföld valamint Európa, csak a szép lovat (*equus caballus*, Pferd) és a mostoha bánásmód alatt elnyomorúlt szamarat (*equus asinus*, Esel) mutathatja.

VIII. Rend a mi leghasznosabb kérődző emlőseink (*bisulca*, *ruminantia*; Wiederkäuer) a hasadtkörműek rendje. Az ő 9 nemei és 114 fajaiból, Europa 6 nemet és 18 fajt számlál; édes hazánkban 5, és pedig 2 vad és három szelid nem és 8 faj van öszvesen.

1.) Szarvas, (*Cervus*, Hirsch) 3 fajban.

2.) Zerge, (*Antilope*, Gemse) 1 fajban t. i. kőszáli Zergében, melly Liptó, Szepes és Marmaros legmagasabb kárpátbérczeit kis csapatokban lakja. – Akarnak ugyan a leghiresebb emlőstudók, mint Cuvier, Schniz, Keyserling és Blasius még egy második Antilope fajt nálunk honosítani, melly t. i. Asia sivatagjain, meg Irtisch és Altai alatt él: szájja Zerge (*Antilope Zajga*) az, róla azt állítván, hogy a Tátra tövében seregenként barangol.⁸ Azonban kötelességemnek tartom ebbeli tévedésüket azzal mentegetni, hogy a magyar fauna felőli ismereteiket nem tőlünk magyaroktól, kik ez ügyben még kevés érdemeket szerzének, mit sem nyilvánítánk, mindazáltal egyedül mi a legpontosabbakat adhatnánk –, hanem hogy azokat olly külföldi utazóktól veheték, kik gyakorta ezen err a *incognita*” felől túlcsigázott fogalmak és várakozásokkal telve, magyar földön mindent látnak, mit csak akarnak –!⁹

3.) A kérődzők szelid nemeinek harmadika a Marha (*Ochs*, *Bos*) kétfajjal, a közönséges Marha (*bos taurus*, Hausochs) és a bival Marha (*Bos bubalus*, Büffelochs). Fájdalom, az olly nagyon megritkult, még 1814-ben Erdélyben létező (ez évben utolsó darabja lövetett agyon), azért jelenleg csak Litvániában és a Kaukazon élő Bölényt (*Bos urus*, Auerochs), mellyet

Cuvier karpátainknak akar tulajdonítani, mi csak magyarföld fő folyamaiban lelhető ásványi ősmaradványokban birjuk.

A kérődzők még hátralévő két neme ugymint 4.) Juh (Ovis, Schaf) és 5.) a kecske (Capra, Ziege) válfajaival együtt ismeretesbek, sem hogy róluk szólanunk kellene. Mindazáltal, mielőtt e tárgybeli szavaimat befejezem, tisztelt hallgatóimat igen kérem, hogy vizsgálatukat s figyelmüket a Vadkecske (Capra Ibex; Steinbock) valódi vagy hihetőleg csak állítólagos előfordulására Magyarhonban, alkalmilag fordítsák. Igen sokan a Magyarországiak közül azt állítják, hogy ezen, Európában Vallis és Piemont közti magasb meredek hegyekben, nevezetesen pedig a Montblanc és Monte-rosa hegylánczaiban csak igen kis családonkint barangoló kecskefaj, Magyarországon is, névszerint a szepesi és erdélyi karpátokban létez. Midőn 1837-ben Magyarország karpátjai főbérceit fürkészve megjárám, különös figyelmet fordíték arra is, hogy ezen nevezetes kérődző régibb vagy újabb nyomaira akadhassak. Mindazokat meglátogatám, kikről mondatott, hogy vadkecskéket lőttek, szarvait birnák. Azonban minden kutatásom és kérdezősködésem daczára mitsem tudhaték meg, mint, hogy valódi ismeret és pontos vizsgálat hijányából a zergét (Gemse) a vadkecskével zavarták össze s cserélték fel.¹⁰

E szerint az én fürkészeim következtében a magyarhoni emlősök faunája bir: 35 nemet, 61 fajt.

Innét látjuk már n. tisztelt hallgatóim! milly hátra vagyunk mi még az emlőstanban a közepszerűség pontjából is tekintve, s milly iszonyú távol állunk mi délpontjától még Magyarországon! – Vannak honunkban is bizonyosan igen számos, kiváltképen a kicsi és éjjeli emlősök, ugymint a denevérek, cziczkányok és egerek nemei és fajai, miket teljességgel nem ismerünk, és miknek felfedezése, rendeltetések megismerése, általjában vizsgálata reánk vár, melly iparkodásaink terjedelmes és fáradalmas mezejekint nyilik. Ennél fogva a honunk mindenféle tájairól ide egybesereglett természetvizsgálókat arra szólítom fel, hogy a természettudománynak ezen ágára is figyelmezzenek! szemeiket ezen állatok lakhelyeire, tápláléka s életmodja, alkata, színezete és egyéb megkülönböztető bélyegeire fordítsák! Azoknak különmű és korú példányait, valamint saját úgy a szakemberek vizsgálatai számára szeszben gyűjtve, a tudományos ismeretek gyarapítására fenálló honi intézeteknek, a Muzeumnak s a pesti természettudom. társulatnak megküldeni sziveskedjenek. Mert valóban csak akkor és úgy lehetséges, hogy mi egyes vizsgálók legnagyobb szorgalmát is megcsalja és meghiúsítja, az sokak szemeit ki nem kerüli; hogy a mi minden tekintetben előre haladó honunkban is, az eddig egészen hijányzó magyarföld emlősei teljes faunája létesülend, – a haza fiainak hasznos oktatására, az egyetemes természettudomány örvendeztető kiegészítésére, a magyar természetvizsgálók érdemelt becsületére válandó.¹¹

¹ Petényi Salamon János: Pár szó az emlősökről általában és a magyarhoniakról különösen, mellyet a Magyar Természetvizsgálók és Orvosok Temesvárott tartott IV-ik nagygyűlése alkalmával nyáru 11-én az állattani szakülésben, 12-én pedig az utolsó közgyűlésben mondott Petényi Salamon János, magyar muzeumi segédőr; a' Kir. Magy. Természettudományi Társulat rendes a szász-altenburgi, mainczi és görliczi természetbuvártársaságok levelező-tagja. Pesten, 1844. pp. 1–15.

² Szándékos szokásom, mellyet minden magyar természetvizsgálónak merek ajánlani, az hogy minden, fürkészetemre érdekes vidékben, mellybe először lépek, azon embereket, kik helyzetők, életmódjuk, üzes vagy hajlamuknál fogva, e vagy amaz ágában az állattannak forognak, ugymint nyájpásztorok, csószók, erdészek, vadászok, madarászok s madártenyésztők, s több efféléket szorgalmasan kikeresek, és leginkább a ritkább állatok előfordulásáról, tartózkodáshelye, kiterjedése s tájnevezeteiről kikérdezem. Első pillanatban

legtöbbük mindent tud, mi szerte a vidékben előkerül; ők laktársaiktól minden élő lények ismerői gyanánt tiszteltetnek. Azonban, melly hamar oszlik el ezen szép fénykör (nimbus), midőn a dolog komolyan vétetik, midőn, mint szokás mondani, „ad fractionem panis venit.” – Kérjünk csak pontosabb, világos megkülönböztető bélyegeket és szigorú tapasztaláson nyugvó adatokat: akkor hallgat a malom! akkor legtöbbük zavarba jó, mellyből nincs menekvés, akkor kénytelen az olly ember átlátni, hogy mielőtt másokat értelmesítsen, előbb magának tanulni s tudnia kell.

Mindazonáltal efféle kérdezősködés, vállalkozat és kísérgetgetés, valódi szakemberre nézve, soha sem mulnak haszon és öröm nélkül. Alkalma van megtudhatni, milly hátra van, vagy mennyire haladott már a természet ismeretében a nép? milly fölületes s többnyire álnézetekkel birnak az állatország természete s rendeltetése felől az emberek? Hány előítélet, hány mendemonda tapad e tekintetben is rajtok? – Alkalmat nyer tehát a természetvizsgáló őket jobbra taníthatni, alaposb s úgy az emberiségre, mint a teremtmény-társaira nézve üdvös ismereteket terjeszthetni, egyszersmind hátramaradott hazafiait isten művei s rendeltetésöknek saját vizsgálatára s béléltására serkentetni és vezethetni. – Sőt igen gyakorta történik, hogy ezen emberek a természetvizsgálót igen érdekes s olly momentumokra figyelmessé teszik, minők különben legélesb szemléletét is kikerülnék, s így nem ritkán a legkivánatosb és legjutalmasb tapasztalatok és eredményekhez vezetik őt.

³ Hogy azt példával bizonyítsuk bé, melly kevésbé érdekelt légyen eddig nem egyet azok közül, kik honunkban s hazánk számára természettani könyveket írta, azon elv, hogy az efféle vállalkozásokhoz igazán, komoly előkészítéssel hozzá fogjanak: oda utasítom tisztelt hallgatóimat a „Severini János tentamen Zoologiae hungaricae” nevű Pozsonyban 1779-ben kijött természethistoriájára. Sokat ígér e czim, – ő magyarhon állatainak leírását hirdeti! – Ám de milly bánatos bámulás tölti el szívünket, ha fölütvén e könyvecske lapjait, érezni kénytelenítettünk, melly kevésbé vétettek honunk legvirágzóbb tanodáiban is a természeti tudományok –; midőn ezen máskép maga idejében igen jeles tanító munkájában, az ígért magyarhoni állatok leírása helyett: az elefántot, szarvórrút, oroszlányt, tigrist, s több efféléket föllépni látjuk s meg kell vallanunk, hogy elődeink által a természeti tudományok annyi fáradságra sem méltattak, hogy csak azok czime pontos kitételével is valamit gondoltak volna. Severini hihetőleg azt akará írni: „tentamen Zoologiae pro usibus Hungariae”. – De nem csak a régibb, hanem magokban az újabb hazánkban kijött állattani munkákban mindenütt reá akadunk az ezt világosan bizonyító nyomokra, hogy írói a benne foglalt ismereteket nem saját vizsgálódások s tapasztalások kútféjéből, – melly tulajdonkép itten az egyedül igazi kútfő, – hanem hogy azokat csak mások munkáiból, vagy épen a nép balgatag mendemondáiból meritvén, a czélzott hasznót hazánkfiaira nem áraszták. – Kétséget nem szenved, hogy hazánkban kijött legjobb állattani munkák közé tartozik főkép „Földi János természeti historiája (1-ső csomó, Pozsony 1801)”. De milly szomorító ebben is olyanokra akadni, mellyek szinte azt bizonyítják, hogy szerzője minden szép tehetségei, természet eránti szeretete s jó akarata mellett, a tapasztalati vizsgálódásoknak és azokból eredő önmeggyőződésnek csak igen keveset szentele. Hogy Földink a magyarhoni emlőstanban önvizsgálódás s tapasztalás által szerzett tudományát megmérhessük, egyébbre nincs szükségünk, csak a 66-ik és 67-ik lapon leirt, részint az ön, részint a nép álnézeteire alapított állítását „a gozúhordásról, annak fészkeről és öngyilkosságáról” figyelemmel olvasnunk s megemlékeznünk: hogy az ott érintett, egybekevergetett gabona kalászok közé rakott fészkek, nem a gözű-cziczkány, hanem egy egészen más nemhez, sőt más rendhez tartozó emlős állatocska, t. i. a fakó apró egér (*Mus minutus seu messorius*, *Zwergmaus*) által készítetnek; – hogy a gözűhordás alatt ismért, földdel behalmozott, gabona – muhar – s egyéb növény – kalászokból öszvehordott rakások, mellyeket ő egy hibásan vélt magyarhoni új, általa gözű-cziczkány (*sorex hungaricus*, *nec minutus! nec fodiens! nec pusillus! nec exilis*, – (ugyé?!))

megnevezett emlősnek tulajdonítja, – hogy a gözűhordás nem a cziczkány, hanem ismét egy teljesen más nemű és rendű állat, t. i. az apró szürke mezeieger (mus campestris, Feldmaus) fáradságos munkája; – hogy a valódi cziczkányoknak (sorex; Spitzmaus), mellyek nem a rágdálók (örlők, egérneműek: glires, Nagethiere:) hanem a bogárevő ragadozók (carnivora subterranea insectivora; grabende, iusekten fressende Raubthiere) rendjéhez tartozván s bogarakkal, kagylókkal (csigákkal), gilisztákkal s különféle kukaczkokkal, tehát húsos állatokkal vagy ezek holttesteivel, nem pedig növények magvaival élván, sem a téli gabona eleség öszvehordására, sem a gabona szüktermése idején a szenvedendő téli éhség előtti önmegfojtásra (?–!) szükségök nincsen! –

⁴ Lásd leírva: Acta Acad. Caes. Leop. Carol. T. XV. p. 2. T. 68.

⁵ Fauna der Wirbelthiere Europas v. H. Schniz. Bd. 1. Stuttgart, 1840.

⁶ Die wirbelthiere Europas v. A. Graf Keyserling und Prof. J. H. Blasius. Braunschweig, 1840.

⁷ Bél szerint – lásd Notitia Hungariae 2. köt. p. 386. – a hódok még az elmúlt században a Garam mentében is felfelé, egészen Beszterczebányáig terjedtek vala.

⁸ Lásd: Cuviers Thierreich von H. Schinz. Bd. 1., p. 389., és Wirbelthiere Europas von Keyserlin und Blasius, Seite IV.

⁹ Lásd efféléket: Isis, 1843.

¹⁰ Itt újra meggyőzteték arról, melly keveset lehet bizni az avatlan emberek állításaiban, s milly elkerülhetlen szükséges a természetvizsgálóra nézve, hogy ő maga s önfürkézése és vizsgálódása útján jusson a valóság boldogító világához.

¹¹ Nehány esztendő óta többen álmodoznak hazánkban a magyar fauna mentül előbbi kiadásáról, mondván: „hogy bizony nagy idején van a magyar faunát is egyszer már kiadni!” Álmuk valóban szép kívánságuk diszes! – Mert kétséget nem szenved, hogy hazánkban egy jó faunára kimondhatatlan szüksége van; – hogy azon igen tágas hijányban, mellyet fogyasztása a magyarhon tudományosságában (irodalmában) hátra hágy, nagy és olly szép tér nyílik, mellyben több honfi nevének fényesen föllépni, érdemtelenen ragyogni lehetne. – – Ámde, a mennyire előttem ismeretesek mindazon e célbani vállalkozások, tettek, fürkészesek, vizsgálódások, felfedezések, leírások, mellyek hazánkfiai által honunk természete nagy könyvében mindeddig történtek, – és ezeknek eredményei, – azt vélem, az igazság határait túl nem lépem, ha rólunk magyarországi állattani kezdőkről azt őszinte kivallom: „hogy bizony köztünk még egyetlen egy sincsen, ki maga felől azt merné állítani, hogy ő a magyar fauna csak egy, s bár csak legcsekélyebb osztályára is illőleg volna elkészülve; ha tehát kivallom: hogy ezen boldog idő, mellyben e tudomány részéről is hazánkban érett s édes gyümölcsöt lehetne nyújtanunk, ránk fájdalom még korán sem virradott fel!” – Ki a faunának kincstárát, ecsét és azon tulajdonságokat megismerni tanulta, mellyek minden faunát már általában, de annál inkább azokat, mellyek a minden tekintetben felette érdekes Magyarország faunáját e névre igazán méltóvá teszik, az bizonytal tudni fogja egyszersmind azt is belátni, és magamagának szerényen megvallani: „hogy a magyarhoni fauna szerkesztésére sokkal több kívántatik a pusztá akarathoz – és azon hizelgő szándoknál, mint első kiadója a magyar faunának fölléphetni” –!; hogy ahhoz sokkal több kívántatik, mint csak azon pusztá s illetlen gyanítás: ...hogy hiszem úgy is az europai faunákban leirt állatok nagyobbára hazánkban is előfordulhatnak, „hogy tehát elegendő a gyanítottak leírását számunkra meghasználni.” – A valódi természetvizsgáló, ki azt tudja, mi e célból már másutt régolta előre készített és valóban meg is történt; de a ki előtt az sem ismeretlen, milly igen kevés történt még e végre hazánkban, hol a dolog még alig kezdetén van, s milly kimondhatatlan sok s minden tekintetben nagyon sok marad itt még teendő: az valóban még nálunk vissza vonulván illő szerénységben, szívében csendes szent fogadást teendő „hogy ő előbb megismerendi s mivelendi honja elhanyagolt állattani földjét, – hogy ő csak akkor, ha majd szakadatlan törekvéseinek egykoron sikerül önműködése edességre megért

gyümölcsében gyönyörködni, csak akkor fogja azokat magyarhon faunája oltárára tartozó hasznos áldozatul letenni!!” – – Akkor, állattani barátim! ha majd ilyen saját vizsgálódásaink s meggyőződésünk édes, haszondús, maradandó gyümölcseit éretten látandjuk magunk előtt, csak akkor mondhatandjuk: „valóban már itt az ideje a magyar fauna „kiadására!” –

Hogyha azonban valakit még is azon boldogabb jövődőlly inger és kívánat megszállana, habár készületlenül is mint magyarhoni fauna kiadója föllépni, annak fellelkesítésére bátorkodom ajánlani használatul koszorúzott honi költőnk, Kisfaludy Károly „Tollagi János viszontagságaiban közlött (l. Kisfal. K. minden munkái Pest 1843, 5-dik köt. 57 lap) következő szives tanácsát: „mi az embernek nehezen megy, azzal hagyjon fel! és ha a dicsőség szomja bolygatja, ezen emlékverset tartsa maga eleibe:

„Ki ésszel bir, szép s nagyot ir,
Az ügyetlen s készületlen
S tettit bár miként hirdesse,
Hogy a későkor magzatja

Fejére koszorút fűz;
Levegőben halat úz!
De azt még sem gátolhatja,
Hiú álmát ne nevesse!! – –”